

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

### **Трансцендентните принципи на живота в психологическата традиция на акад. проф. д-р Спиридон Казанджиев и ценностната социално-практическа значимост на философията и психологията**

*Както стана ясно, метафизиката на архетиповете в психологията е свързана с проблема за стреса. В много отношения съвременната психотерапия се основава на архетиповете като чиста природа. Те са форми на битие и мислене. Чрез тях човекът е съпричастен на космическото битие, а философията и психологията откриват своето онтологично единство. Според българския философ Ив. Гюзелев най-висша реалност е абсолютното съзнание. По своята психика и своите архетипове човек наистина е микрокосмос.*

*Стресът като психологичен проблем, разгледан метафизически в книгата, може да доведе до дезинтеграция на личността и загуба на адаптация към реалността, от която се нуждае философският разум. Но тук следва да се отбележи, че с подобни критерии се свързва чувството за вина. В детско-юношеската психология и психиатрия Reinhart Lempp разграничава невротите от погрешните психични развития, дължащи се например на тежък и продължителен емоционален дефицит в ранните години на живота. Това може да доведе до психотравми, затрудняващи социалната адаптация в зрялата възраст. В стресовите ситуации, предизвикващи психотравми, могат да намерят израз невротични симптоми, свързани с такива психични преживявания като страх, фобия, невротична депресия психовегетативен синдром, хипохондрия, кардиофобия, невротична деперсонализация и дереализация*

(или предимно соматични) конверсионни симптоми и психосоматични заболявания. Невротичните конфликтни ситуации според Анна Фрейд намират израз в защитните механизми, разгледани в раздели. Към тях следва още да се отнесат: субституция, сублимация, изтласкване, съпротива, проекция, интроекция, идентификация, конверсия, отбягване, регресия и др. (И. Дафов). Архетиповете следва да се схващат като израз на антропния принцип и при изясняване катарзисната функция на философията и психологията.

Терапевтично нормалният психоконфликт се овладява и чрез обсъждане или баласиране на интересите с оглед висшите цели на разума. Последните са свързани с теоретичните и социално-практическите терапевтични първооснови на психологическата наука.

Следва да се отбележи, че от гледна точка на защитните механизми, разгледани в книгата, невротичният конфликт остава все пак неосъзнат. Той се характеризира с това, че невротикът реагира в своята жизнена ситуация с неподходящи модели на поведение, ако въз основа на предубеждения я оценява погрешно. Според първоосновите на психоаналитичното учение тези неадаптивни нагласи и модели на поведение са придобити в детско-юношеска възраст. Затова при невротичния конфликт е трудно да се постигане компромис или решение. Следователно един невротичен процес е налице тогава, когато една витална протребност (стремеж, импулс) се намира в противоречие с друг стремеж и не може да бъде интегриран в цялостното преживяване и премествайки се в неосъзнатото и чрез някой от описаните невротични механизми намира израз като болестен симптом. Това е особено важно за психоклимата при философите и психолозите.

В метафизично отношение невротичният симптом следва да се разглежда като компромис между импулс и защита. Между нормалното (адекватно) и невротичното преработване на конфликтите няма рязка граница; от една страна, субституцията, сублимацията и фантастичното задоволяване се срещат и при здрави, а от друга – невротичното преработване на конфликтната ситуация не е просто избягване, а все пак конфронтация (макар и компромисна). Поради това следва да се отчита плавната граница между "здрав" и "невротичен", което предпазва от безкритичното разширяване на клинично защитимото понятие невроза чрез фра-

зата, че всеки човек малко или много, по един или друг начин е невротичен. Разбира се, решаването на конфликтната ситуация изисква време, през което засегнатият изпада в състояние на общо лабилизиране, евентуално съпроводено с безпомощност, функционална слабост, чувство на парализираност и страх, който може да доведе до вегетативни симптоми. Ако не се установят невротичните процеси и симптоми е уместно да се говори за кризисна ситуация. Нейните генератори в научните среди най-често са грандоманите с нарцистичен комплекс, алкохолиците и плагиатите.

По проблема за възникването на неврозите следва да се отчитат фазите на психосексуалното развитие (орална, анална, едипова, пубертет и др.) и Аз-психологичната деменция, защото травмите и конфликтите през това време имат значение за вида и тематиката на по-късната невроза. Конфликтните фази от развитието на живота са едно от условията за възникването на неврозата, при което либидото в смисъл на нагонна енергия се фиксира чрез агресия към по-ранни фази на развитие. Прекомерният нарцисизъм се оказва пречка за адекватно поведение на философите и психолозите.

Колективната монография отговаря на критериите за ефикасност, свързани с намаляване ентропията на изследователско търсене както във философията, така и в психологията. Използваните съвременни методи в психологията позволяват разгръщането на отделните направления в психологията по отношение на тяхната евристичност. Читателят може да се убеди, че психологията задава еврестики на философията като метафизика. Самата тази философия спомага за усъвършенстване на теоретичното мислене в психологията. От своя страна включените проблеми спомагат за изясняване статуса на съвременната психология. Очертава се ясна теоретична продуктивност при изясняване проблемите на взаимоотношението между психологията и философията. Осъзнава се потребността от използването на методологични и евристични решения в отделните психологични науки. Създават се предпоставки за изясняване качеството на духовния живот и неговото усъвършенстване. Тук решаващо значение има схващането на Сп. Казанджиев за ролята на трансцендентните принципи в самосъзнателния живот, пораждащ философия.

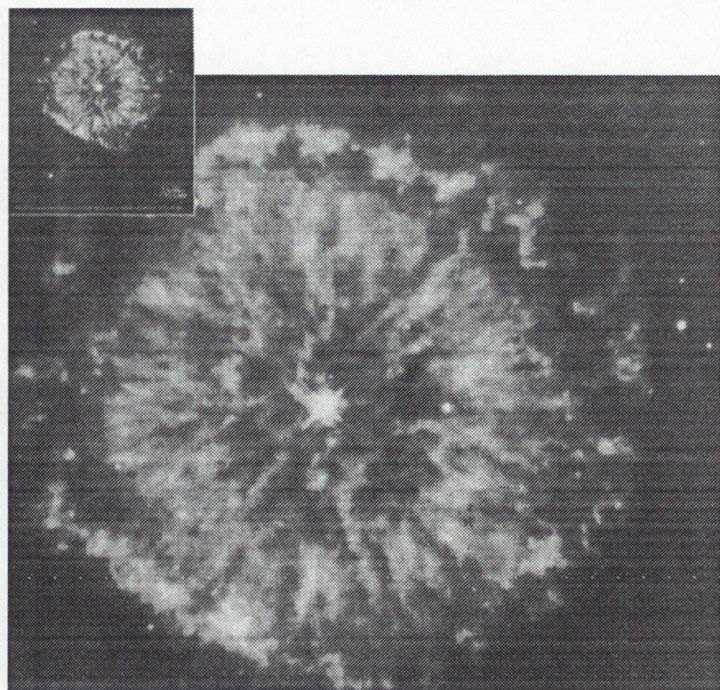
Теоретичните проблеми на границата между философията и психологията могат да послужат като основа за отговор на

въпроса защо в тоталитарните общества стойността на човека като живо същество намалява в зависимост от увеличаване натиска върху него на самата тоталитарна власт. Човекът на гражданското общество, каквото е западното, струва най-малко шест пъти повече на държавата, отколкото човекът в бившия соцлагер. Социалната психология на властта показва, че с нейното нарастване и тоталитиразиране се намалява себестойността на човека като живо същество. И обратно – свободата допринася за адекватно оценностяване на човека, който несъмнено е много повече от един трудов ресурс. Именно това показва настоящата книга, посветена на взаимоотношението между философията като метафизика и съвременната психология.

Независимо от някои слабости, книгата е първата по рода си в България, като изследва метафизиката във взаимоотношението между психологията и философията. Може да се каже, че тук само са положени основите на определящите аспекти в това взаимоотношение, за да се открие пътят към по-нататъшни изследвания в тази изключително перспективна област. Настоящата колективна монография може да послужи и като основа за създаването на онтотеология, каквато отсъства до ден днешен в българската наука. Тази онтотеология ще повдигне на качествено ново метафизично равнище проблема за психическата реалност като проблем на микрокосмоса и макрокосмоса. Както отбелязахме още в увода, на макрокосмоса съответства космическата Душа, а на микрокосмоса – човешката душевност.

Определящ принцип е антропният. Той разкрива своята трансцендентна природа чрез архетиповете, проявяващи се едновременно като форми на битие и мислене. В този смисъл книгата доразвива схващането на акад. Спиридон Казанджиев за трансцендентните принципи на живота както във философската, така и в психологическата традиция. Същевременно, както стана ясно, тази книга има и социално-практическа значимост най-вече в областта на психологията. Заедно с това се поставя началото на творческо сътрудничество между философи и психолози във философския факултет на Великотърновския университет "Св. св. Кирил и Методий".

**Евлоги Данков**



Фотография на мъглявината NGC 6751, направена с космическия телескоп Хъбъл през 1998 г. Мъглявината NGC 6751 се намира в съзвездието Орел. Тя удивително наподобява човешко око.